

სტალინის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

შ რ ო მ ე ბ ი

Т Р У Д Ы

ТБИЛИССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ С Т А Л И Н А

43

ილია აბაღაძე

„ვეფხისტყაოსნის“ ლექსიკონი

3.* ლელი

სტროფი, რომელშიც სიტყვა „ლელი“ ჭვებდება რუსთაველის პოემაში, 1937 წლის ე. წ. აკადემიური გამოცემით 1420-ეა. იგი აქ შემდეგნაირად იკითხება:

გზანი დახვდეს შეკაფულნი, შევიდეს და გაძვრეს ზვრელსა,
ნახეს, მზისა შესაყრელად გაჰოეშვა მთვარე გუელსა,
მუხარადი მოეხადა, ჰშვენის აკვრა თმისა ლელსა,
და მკერდი მკერდსა შეეწება, გარდაეჭდო ყელი ყელსა.

ამ სტროფში გადმოცემულია ტარიელისა და ნესტან-დარეჯანის პირველი შეხვედრა ქაჯეთის ციხის აღების შემდეგ. ეს სურათი, რომელიც აქ არის აღბეჭდილი, დახვდათ ტარიელის თანამებრძოლებს — ავთანდილსა და ფრიდონს — მაშინ, როდესაც ბრძოლა-გადახდილი რაინდები ციხეზე პირველი იერიშის მიმტანს — ტარიელს — ეძებდნენ სიმაგრის აღების შემდეგ.

მოყვანილ სტროფში დამაფიქრებელი მხოლოდ მესამე სტრიქონია:

მუხარადი მოეხადა, ჰშვენის აკვრა თმისა ლელსა.

მუხარადი, ანუ საომარი თავსაბურავი, მოუხდია ტარიელს, რომელსაც, თუ სიტყვების გრამატიკულ შეწყობას ზედმიწევნით გავყვებით ამ გამოცემის მიხედვით, შვენის, ანუ უხდება თურმე, როგორც ლელს, თმის აკვრა. ლელი, როგორც ამ გამოცემაზე დართული ლექსიკონის შემდგენელი, პროფ. იუსტინე აბულაძე, გვიხსნის, წვრილი ლერწამია. ასევე აქვს ეს სიტყვა განმარტებული სულხან-საბა ორბელიანს ბიბლიის ერთი ადგილის დამოწმებით.

ამრიგად, წარმოდგენილი სტრიქონის აზრი ასეთია: ტარიელს, ტანად ლელს, მოეხადა მუხარადი და შენოდა აკვრა თმისა, რომელიც, ცხადია, მუხარადის ტარებით აკრული თუ შეკრული ყოფილა.*

ყველაფერი თითქოს რიგზეა, მაგრამ ერთი რამ მაინც გაუგებარია: მამაკაცის ტანი რად უნდა იყოს შეღარებული წვრილ ლერწამს?

* პირველი წვრილი იხ. სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომებში, XXVI b, 1944 წ., გვ. 225—229, ხოლო მეორე — იმავე შრომებში, XXX b, 1947 წ., გვ. 295—301.

ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერებმა და ტექსტის ადრინდელმა ბეჭდვითმა გამოცემებმა, მათ რიცხვში ვახტანგ VI-ის გამოცენამაც, განსხვავებული წაკითხვა იციან ამ სტრიქონისა, სახელდობრ:

მუხარადი მოეხადა, ჰშვენის აკვრა თმასა ლელსა.

აქედან აშკარაა, რომ ლელი ტარიელს კი არ მიემართება, არამედ ნის თნას. მაგრამ, თუ ლელს ისე გავიგებთ, როგორც ეს ამ სიტყვის განმმართველს ეპისის, მაშინ „წვრილი ლერწამი თმა“ მოხდენილი გამონათქვამი ვერ იქნება. აქას გრძნობდნენ, ალბათ, აკადენიური ტექსტის დამდგენლები, რომელნიც ლელის განმართველში თანახმანი ყოფილან წარმოდგენილი ახსნისა და იგი ტარიელისთვის შეუფარდებიან: ტარიელს, ტანად წვრილ ლერწამს, ჰშვენის თმის აკვრად და სხ...

როგორც ირკვევა, აღნიშნული ოპერაცია ამაოდ ჩაუტარებიათ.

XI ს-ის შუა წლების მოღვაწეს, გიორგი მთაწმიდელს, მოეპოვება ერთი თარგმნილი ნაწარმოები, რომლის ავტორად გრიგოლ ნოსელი ითვლება. თხზულებას ეწოდება „კაცისა შესაქმე“. ამ ძეგლის ერთ ადგილს (30-ე თავში), სადაც საუბარია თმის ბუნებაზე, ვკითხულობთ:

„და უკუეთუ ქცეულთა ორთქლთა აღიყვანებდეს გულარძნილთა და მიმოდრეკილთა ნესტუთაგან თავისა მიმართ, გრუხთა და ლულარქნილთა თმათა აღმოაცენებს; ხოლო უკუეთუ თმათა აღმონაცენებელნი იგი ორთქლნი მართლ და წრფელად აღვიდოდინ — ლელთა და განმართველთა თმათა წარმოაჩენენ“ (საქართ. მუზეუმის ხელნაწ. A — 55, 2400).

შენიშნულია უკვე მის. კახაძის მიერ, რომ გიორგი მთაწმიდლის ერთი სხვა თარგმნილი ძეგლის („ექუსთა დღეთაჲ“) ენას დიდად ახასიათებს სინონიმური წყვილების მოხმარება, როგორც მაგ., „რიცხვ და ჰამარი“... „თვისი და მახლობელი“ და მრავალი სხვა¹, სადაც ერთიმეორის ამხსნელი სიტყვები, ე. ი. სინონიმები, ერთმანეთს „და“ კავშირით ებმებიან. ამავე მოკლენას ნათლად ვხედავთ ზემორე მოყვანილ ამონაწერშიც, კერძოდ „გრუხთა და ლულარქნილთა“-სა და „ლელთა და განმართველთა“-ს, რომლებიც თმის დასახასიათებლად არიან წარმოდგენილი (აქვე თბრობაში სხვა სინონიმური წყვილებიცაა: „გულარძნილთა და მიმოდრეკილთა“, „მართლ და წრფელად“). როგორ იყო მოცემული ეს ადგილი დასახელებული ნაწარმოების წინანდელ თარგმანში, რომელიც 973 წლის ახლო ხანის ცნობილ „შატბერდის კრებულში“ არის დაცული, არ ვიცი, რადგან სათანადო ტექსტი ამ ნუსხას აკლია.

გიორგი მთაწმიდლის მიერ თმისათვის ნახმარ ზემომოყვანილ პირველ წყვილში სინონიმებისა: „გრუხთა და ლულარქნილთა“ გრუხი თმა განმართველთა როგორც ლულარქნილი, ე. ი. ხვეული, ხუჭუჭი, ხოლო მეორე წყვილში ლელი თმა ახსნილია „განმართველ-ად“, ე. ი. გაშლილად. ამავე დროს მოყვანილ ამონაწერში თმის ეს სახეები — „გრუხი და ლელი“ — ერთ-

¹ ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთაჲ. ტექსტი გამოსცა და გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო მ. კახაძემ, თბილისი, 1947 წ., გვ. 053.

მანეთს უპირისპირდება როგორც „ღულარქნილი და განმარტებული“, ე. ი. ხუჭუჭი და არა-ხუჭუჭი.

ამნაირად, ყოველივე ეჭვს გარეშეა, რომ მოყვანილი მოწმობით „ლეღი“ მიემართება თმას და აღნიშნავს ისეთს, რომელიც ხუჭუჭი კი არაა, არამედ განმარტებული ანუ გაშლილი, მოკლედ; უხუჭუჭოა.

თუ ახლა „ვეფხისტყაოსნის“ ზემორე მოყვანილ საცილობელ სტრიქონს დავუბრუნდებით, უნდა აღვნიშნოთ, რომ მისი შინაარსი მეტად ნათელი ყოფილა: ტარიელს (ნესტან-დარეჯანთან პირველი შეხვედრის დროს დიდი ხნის დაცილების შემდეგ) მოეხადა მუზარადი და შვენოდა აკვრა მის ლელს, ე. ი. უხუჭუჭო ანუ გაშლილ-განმარტებულ თმას. ამდენადვე, მაშასადამე, ისიც უცილობელი უნდა იყოს, რომ რუსთაველის კმნილებას დასახელებულ ნაწილში შესწორება არ ესაკიროება და სტრიქონი კვლავ ძველებურად უნდა დარჩეს, როგორც ეს ხელნაწერებსა და ადრინდელ გამოცემებშია: „მუზარადი მოეხადა. კშვენის აკვრა თმასა ლელსა“.

სტალინის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ძველი ქართული ენის კათედრა

(შემოვიდა რედაქციაში 1951. IV. 19).

И. В. Абуладзе

Из лексики „Вепхисткаосани“

3. „ლეღი“

Резюме

Автор ставит целью представить новое толкование слова *ლეღი* („леги“), встречающегося в одной из строф творения Ш. Руставели. В этом месте (в 1420-ой строфе т. н. академического издания) указанное слово, по мнению автора, означает не „тонкий тростник“, как это разъяснено у составителя словаря проф. Ю. И. Абуладзе, а „не-курчавые“ (волосы). Последнее автор устанавливает на основе привлеченного им одного места из древнегрузинского перевода труда Гр. Нисского „О сотворения человека“, переводчиком которого является Георгий Афонский (Мтацмидели), известный грузинский писатель середины XI века. Установленное надлежащее понимание этого слова, по утверждению автора, ничуть не оправдывает то исправленное чтение указанного места «Вепхисткаосани», которое предлежит в критическом издании этой поэмы (1937 года), а, наоборот, восстанавливает в своих правах прежнее чтение, встречающееся как в рукописях, так и в ранних изданиях поэмы.